

ОБЕЗЩЕТИЕ ЗА ПРЕКОМЕРНА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ПРОИЗВОДСТВА

*Обзор на практиката на Европейския съд по правата на човека
по чл. 6, ал. 1 от Европейската конвенция за правата на човека*

Февруари 2013 г.

*Настоящият материал е с изцяло обучителна цел и не представлява
официално становище на Европейския съд по правата на човека, на
неговия секретариат или на друга служба на Съвета на Европа.*

Съдържание

I. Въведение	1
II. Поправяне на нарушението на разумния срок.....	2
A. Видове производства, за чиято продължителност може да се търси обезщетение по Закона за съдебната власт	2
B. Действие във времето на разпоредбите, предвиждащи обезщетение за прекомерна продължителност на производства	4
V. Определяне на общата продължителност на производството	5
(1) Определяне на продължителността на граждански и административни производства	5
(2) Определяне на общата продължителност на наказателни и административно-наказателни производства.....	7
(3) Особени случаи – производства, започнали преди 7 септември 1992 г.....	9
(4) Особени случаи – възобновяване на производството	9
(5) Особени случаи – положението на третите лица	10
(6) Особени случаи – спиране на наказателното производство поради укриване на обвиняемия	11
Г. Преценка дали общата продължителност на производството е разумна	11
(1) Фактическа и/или правна сложност на делото.....	11
(2) Поведение на лицето, което твърди, че правото му на разглеждане на делото в разумен срок е бил нарушено (и поведение на другата страна по делото)	12
(3) Поведение на съответните държавни органи (съд, прокуратура, следствие, полиция, съдебни изпълнители и т.н.)	14
(4) Значение на делото за лицето	16
(5) Брой инстанции, разгледали делото	18
(7) Особени случаи – спиране на производството.....	18
(а) Престъпни обстоятелства	18
(б) Преюдициални спорове	19
(в) Спиране на граждански производства.....	19
(г) Спиране на гражданско или на административно производство поради преюдициално запитване до Съда на Европейския съюз	19
(д) Спиране на наказателни производства на досъдебното производство	19
(8) Особени случаи – екстрадиция.....	20
Д. Значение на намаляването на наказанието по наказателни дела.....	20
III. Изисквания към средството за защита	21
A. Заявлението за обезщетение трябва да бъде разгледано достатъчно бързо	21
B. Обезщетението трябва да бъде платено без забавяне	21
V. Обезщетението трябва да бъде достатъчно по размер.....	22
(1) Имуществени вреди.....	22
(2) Презумпция за неимуществени вреди.....	23
(3) Размер на обезщетението.....	23
(4) Размер на обезщетението при множество страни по едно и също производство	24
Указател.....	26

Цитираните в текста на документа и в бележките под линия решения на Европейския съд по правата на човека могат да бъдат намерени в различни източници.

Оригиналите на всички решения, на английски или френски език, могат да бъдат намерени в официалната база данни на Съда, HUDOC, на адрес <http://hudoc.echr.coe.int/>.

Преводи на български език на голяма част от решенията по дела срещу България могат да бъдат намерени на сайта на Министерството на правосъдието: <http://www.justice.government.bg/>.

Откъси от решения, на български език, могат да бъдат намерени и на интернет сайта на фондация „Български адвокати за правата на човека“: <http://www.blhr.org/>.

Множество решения, както по дела срещу България, така и по дела срещу други държави, могат да бъдат намерени, в превод на български език, и в платените правноинформационни системи Апис, Лакорда и Сиела.

I. Въведение

1. Настоящото изложение има за цел да представи накратко практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) по дела, отнасящи се до прекомерна продължителност на производства. От това дали националните органи ще приложат правилно принципите и критериите, установени в тази практика, зависи дали нововъведените вътрешноправни средства за защита в областта на прекомерната продължителност на производства ще бъдат оценени като ефективни от ЕСПЧ.

2. Правото на разглеждане на едно дело в разумен срок се гарантира от чл. 6, ал. 1 от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ)¹, който гласи, в относимата си част:

„Всяко лице, при решаването на правен спор относно неговите граждански права и задължения или основателността на каквото и да е наказателно обвинение срещу него, има право на ... гледане на неговото дело в разумен срок ...“ – според превода, обнародван на интернет сайта на ЕСПЧ (автентичните текстове са на английски и френски)

„Всяко лице при определянето на неговите граждански права и задължения или при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на ... гледане на неговото дело в разумен срок ...“ – според превода, обнародван в ДВ, бр. 80 от 2 октомври 1992 г.

3. Тази разпоредба е в сила за Република България от 7 септември 1992 г., дата на депозирането на ратификацията на ЕКПЧ от България,² и е част от вътрешното право на страната по смисъла на чл. 5, ал. 4 от Конституцията от 2 октомври 1992 г., дата на обнародването на текста на ЕКПЧ в „Държавен вестник“.

4. Новите чл. 60а, ал. 3 и чл. 60е, ал. 2 от Закона за съдебната власт (ЗСВ) изрично препращат към практиката на ЕСПЧ по тази разпоредба:

„Чл. 60а. (3) По реда на тази глава се определя и изплаща обезщетение в съответствие с практиката на Европейския съд по правата на човека в размер не повече от 10 000 лв.“

„Чл. 60е. (2) Когато правото на заявителя на разглеждане и решаване на делото в разумен срок е нарушено, министърът на правосъдието или оправомощено от него лице определя размер на обезщетението съобразно практиката на Европейския съд по правата на човека и предлага сключване на споразумение със заявителя.“

1. Пълното ѝ название е „Конвенция за защита правата на човека и основните свободи“.

2. Ратификацията е осъществена със закон приет от Народното събрание на 31 юли 1992 г., обнародван в ДВ, бр. 66 от 14 август 1992 г., и влязъл в сила на 14 август 1992 г.

5. Новият чл. 2б, ал. 1 от Закона за отговорността на държавата и общините за вреди (ЗОДОВ) също изрично препраща към тази разпоредба, а ал. 2 е очевидно базирана на формулировката ѝ:

„Чл. 2б. (1) Държавата отговаря за вредите, причинени на граждани и на юридически лица от нарушение на правото на разглеждане и решаване на делото в разумен срок съгласно чл. 6, § 1 от Конвенцията.

(2) Исковете по ал. 1 се разглеждат по реда на Гражданския процесуален кодекс, като съдът взема предвид общата продължителност и предмета на производството, неговата фактическа и правна сложност, поведението на страните и на техните процесуални или законни представители, поведението на останалите участници в процеса и на компетентните органи, както и други факти, които имат значение за правилното решаване на спора.“

II. Поправяне на нарушението на разумния срок

6. Въпросът дали по дадено производство е било спазено изискването за разглеждане на делото в разумен срок следва да бъде преценяван съобразно принципите и критериите, установени в практиката на ЕСПЧ.

7. Важно е да се подчертае, че тази преценка е обективна и няма за цел да провери дали даден съдия, прокурор или следовател е спазил или не служебните си задължения. Фокусът на вниманието е върху това как дължината на производството се е отразила на лицето, оплакващо се от нея.³

8. Ако на базата на тези принципи и критерии националният орган заключи, че производството действително е продължило неразумно дълго, той трябва да признае, поне по същество, че правото на разглеждане на делото в разумен срок е било нарушено.⁴ За предпочитане е обаче нарушението да бъде признато изрично – така ще се избегнат съмнения при тълкуването на волята, изразена от националният орган.

A. Видове производства, за чиято продължителност може да се търси обезщетение по Закона за съдебната власт

9. Приложното поле на чл. 60а и сл. от ЗСВ изглежда в някои аспекти по-широко от приложното поле на чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ.⁵ Например, чл. 60а и

3. Фингер с/у България, № 37346/05, 10 май 2011 г., § 96

4. Скордино с/у Италия (№ 1) [ГК], № 36813/97, 29 март 2006 г., Сборник решения 2006-V, § 193

5. В тази връзка, трябва да се привлече вниманието към чл. 53 от ЕКПЧ. Той гласи следното: „Никоя разпоредба на тази Конвенция не трябва да се тълкува като ограничаваща или накърняваща права или основни свободи на човека, гарантирани в законите на Високодоговаряща страна или в което и да е споразумение, по което тя е страна.“

сл. от ЗСВ се прилагат и към „пострадали или оштетени юридически лица по прекратени досъдебни производства“ (чл. 60а, ал. 2, т. 2 от ЗСВ), които няма как да са встъпили в наказателното производство като граждански ищци, тъй като, по силата на чл. 84, ал. 1 от Наказателнопроцесуалния кодекс (НПК), това е възможно само в съдебната фаза на наказателния процес.⁶

10. Чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ се прилага спрямо всички производства, в които има определяне на „граждански права и задължения“ или разглеждане на „наказателно обвинение“ срещу дадено лице. Тези понятия се определят автономно: не спрямо вътрешното право и съществуващите в него класификации, а съобразно практиката на ЕСПЧ по чл. 6, ал. 1. Поради това ЕСПЧ прилага чл. 6, ал. 1 и следващото от него изискване за разглеждане на делото в разумен срок независимо от това как вътрешното право определя производството (гражданско, наказателно, административно, административно-наказателно, дисциплинарно или друго). В практиката си ЕСПЧ тълкува много широко понятията „граждански права и задължения“ и „наказателно обвинение“ и затова приема, че чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ се прилага не само спрямо граждански и наказателни производства по смисъла на вътрешното право, но и спрямо най-различни видове административни, административно-наказателни, дисциплинарни и други производства. Въпреки това широко тълкуване, според ЕСПЧ някои специфични административни производства не засягат нито „граждански права и задължения“,⁷ нито „наказателно обвинение“.⁸

6. В случаи, в които производството е протекло по Наказателнопроцесуалния кодекс от 1974 г. (отм.), в редакцията му от преди ДВ, бр. 50 от 30 май 2003 г., е възможно да е налице граждански иск подаден още на досъдебната фаза на производството.

7. ЕСПЧ не е дал точно определение на това, какво представляват „граждански[те] права и задължения“, но тълкува това понятие много широко. Затова е много по-лесно да се изброят производствата, които, според практиката на ЕСПЧ, са изключени от обхвата на гражданския аспект на чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ. Например, данъчните спорове не засягат „граждански права и задължения“ въпреки имуществените последици, които имат за данъкоплатеца (*Ферацини с/у Италия* [ГК], № 44759/98, 12 юли 2001 г., Сборник решения 2001-VII, § 29). Ако обаче данъчният закон предвижда налагане на завишени данъчни ставки с превантивна или наказателна цел, се приема, че става дума за „наказателно обвинение“ (*Юсила с/у Финландия* [ГК], № 73053/01, 23 ноември 2006 г., Сборник решения 2006-XIV, §§ 29-39). Споровете свързани с експулсиране или принудително отвеждане на чужденци до границата също са извън обхвата на чл. 6, ал. 1 (*Маауя с/у Франция* [ГК], № 39652/98, 5 октомври 2000 г., Сборник решения 2000-X, § 34; *Раза с/у България*, № 31465/08, 11 февруари 2010 г., § 82). Съществува оборима презумпция, че чл. 6, ал. 1 се прилага към обикновените трудови спорове, засягащи държавни служители, като например спорове за заплати, надбавки и подобни (*Вилхо Ескелинен и др. с/у Финландия* [ГК], № 63235/00, 19 април 2007 г., Сборник решения 2007-..., § 62). Наскоро ЕСПЧ прие, че дори спорове свързани с назначаване и повишаване на съдии попадат в обхвата на тази разпоредба (*Юричич с/у Хърватия*, № 58222/09, 26 юли 2011 г., §§ 51-57; и *Джиджева-Трендафилова с/у България* (реш. по допустимост), № 12628/09, 9 октомври 2012 г., §§ 42-50). Споровете свързани със социални помощи и плащания също попадат в обхвата на понятието „граждански права и задължения“ (*Салези с/у Италия*, № 13023/87, 26 февруари 1993 г., Серия А № 257-Е, § 19). В наказателни производства, в които едно лице участва като граждански ищец, също се определят „граждански права и задължения“ от момента, от който е бил предявен гражданският иск (*Господинова с/у България*, № 38646/04, 10 февруари 2011 г., §§ 20-21).

11. Разпоредбите на ЗСВ не правят подобно разграничение и не изключват тези видове производства. Искания за обезщетение по този закон могат да се подават за всякакъв вид граждански, наказателни, административни и административно-наказателни производства.

Б. Действие във времето на разпоредбите, предвиждащи обезщетение за прекомерна продължителност на производства

12. По-голямата част от разпоредбите на чл. 60а и сл. от ЗСВ влязоха в сила на 1 октомври 2012 г. (§ 40 от преходните и заключителни разпоредби към Закона за изменение и допълнение на ЗСВ (ДВ, бр. 50 от 2012 г.)).

13. За да бъде новоприетото вътрешноправно средство по чл. 60а и сл. от ЗСВ способно да поправи твърдени нарушения на правото на разглеждане на делото в разумен срок, тези разпоредби трябва да действат с „обратна сила“ (*ex tunc*). По-конкретно, при разглеждането на заявления за обезщетение⁹ националният орган следва да взема предвид периоди, които предшестват влизането в сила на тези разпоредби¹⁰ – при условие,

8. За да реши дали в дадено производство се определя „наказателно обвинение“ съгласно автономното понятие развито в неговата практика, ЕСПЧ взема предвид три критерия: (а) класификацията на производството по вътрешното право; (б) същността на правонарушението, за което се отнася обвинението; (в) същността и/или тежестта на санкцията, която засегнатото лице рискува да понесе (*Енгел и др. с/у Холандия*, № 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 и 5370/72, 8 юни 1976 г., Серия А № 22, §§ 82-83). Според константната практика на ЕСПЧ, вторият и третият от тези критерии са алтернативни, а не кумулативни. С други думи, за да бъде чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ приложим, е достатъчно или правонарушението да е „наказателно“ по своята същност (т.е. не от гледна точка на вътрешното право, а от гледна точка на ЕКПЧ), или отговорното лице да подлежи на санкция, която по своята същност и/или тежест принадлежи най-общо към „наказателната“ сфера. Това не изключва възможността трите критерия да бъдат разгледани кумулативно, ако всеки един от тях поотделно не води до ясно заключение относно наличието или липсата на „наказателно обвинение“ (*Матиек с/у Полша* (реш. по допустимост), № 38184/03, Сборник решения 2006-...). Общоприложимият характер на санкционната норма (т.е. дали става дума за норма, която се отнася не само до лица със специален статус, а към всички граждани) и целта на наказанието – едновременно възпираща и репресивна –, са достатъчни, за да бъде определено дадено правонарушение като „наказателно“ по своята същност. Относителната лекота на наказанието (например относително ниска глоба) не може, сама по себе си, да лиши правонарушението от неговия „наказателен“ характер (*Озтюрк с/у Германия*, № 8544/79, 21 февруари 1984 г., Серия А № 73, §§ 53-54). За определяне на тежестта на санкцията се взема предвид не действително наложеното наказание, а максималното наказание, което е могло да бъде наложено (*Езех и Конърс с/у Великобритания* [ГК], № 39665/98 и 40086/98, 9 октомври 2003 г., Сборник решения 2003-Х, § 91; и *Камбуров с/у България* (№ 2), № 31001/02, 23 април 2009 г., § 23)

9. Разбира се, става дума само за заявления, които са допустими с оглед сроковете по чл. 60а, ал. 4 от ЗСВ, § 34 от преходните и заключителни разпоредби към Закона за изменение и допълнение на ЗСВ (ДВ, бр. 50 от 2012 г.), и §§ 8 и 9 от преходните и заключителни разпоредби към Закона за изменение и допълнение на ЗОДОВ (ДВ, бр. 98 от 2012 г.), съответно за искове, които са в давностния срок приложим спрямо исковете по чл. 26 от ЗОДОВ.

10. *Познанска с/у Полша*, № 822/05, 16 декември 2008 г., § 69 *in fine*

разбира се, че началото на производството, за чиято продължителност се търси обезщетение, също предшества влизането в сила на тези разпоредби.

14. Същото важи и за новоприетия чл. 26, ал. 1 от ЗОДОВ, който влезе в сила на 15 декември 2012 г., три дни след публикуването му в ДВ, бр. 98 от 11 декември 2012 г.

15. Горните положения се отнасят не само към производствата визирани в § 34 от преходните и заключителни разпоредби към Закона за изменение и допълнение на ЗСВ (ДВ, бр. 50 от 2012 г.) и в §§ 8 и 9 от преходните и заключителни разпоредби към Закона за изменение и допълнение на ЗОДОВ (ДВ, бр. 98 от 2012 г.), а към всички производства, започнали преди влизането в сила на измененията на тези два закона, за чиято продължителност може да се търси обезщетение.

В. Определяне на общата продължителност на производството

16. Точното определяне на периода, през който е бил разглеждан спор относно граждански права или задължения или е била определяна основателността на обвинение по смисъла на чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ, е изключително важно за правилното прилагане на нормите, предвиждащи възможността да се търси обезщетение за прекомерно дълго производство, и съответно за способността на вътрешноправното средство да поправи твърдяното нарушение на чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ.¹¹

17. От това какъв период от време ще се вземе предвид, зависи каква ще е общата продължителност на производството. От това на свой ред зависят (а) заключението относно спазване на изискването за разглеждане на делото в разумен срок и (б) правилното определяне на обезщетението за нарушаването на това изискване.¹²

18. За правилното определяне на общата продължителност на производството трябва да се отговори на въпроса, кои стадии или отделни производства следва да бъдат взети предвид.

(1) Определяне на продължителността на граждански и административни производства

19. За начало на „гражданските“ производства се приема като правило сезирането на съответния съд.¹³

20. В някои случаи обаче, особено при административните производства, за начало на съответния период може да се приеме

11. *Майевски с/у Полша*, № 52690/99, 11 октомври 2005 г., §§ 35-36; *Вишелски с/у Полша*, № 72161/01, 29 ноември 2005 г., § 26; и *Хенрик Козловски с/у Полша*, № 17731/03, 9 юни 2009 г., § 60 *in fine*

12. *Волта и др. с/у Италия*, № 43674/02, 16 март 2010 г., §§ 28-29

13. *Еркнер и Хофауер с/у Австрия*, № 9616/81, 23 април 1987 г., Серия А № 117, § 64 *in limine*

моментът, в който възникне „спор“ между заинтересуваното лице и административния орган.¹⁴

21. Например, производството по оспорване на административен акт пред по-горестоящ (или друг) административен орган се включва в общата продължителност, ако по закон преди подаването на жалба до съда трябва да бъде изчерпан административният ред за оспорване,¹⁵ както например е изисквал чл. 47, ал. 2 от Закона за административното производство от 1970 г. (отм.) или както изискват понастоящем чл. 216, ал. 1 от Закона за устройство на територията (за някои административни актове на главните архитекти на общините) и чл. 120, ал. 2 от Закона за обществените поръчки (за решения за възлагане на обществени поръчки). Същото важи за случаите, в които преди да се обърне към съда жалбоподателят оспори акта по административен ред, въпреки че не е бил длъжен да го направи.

22. Друг пример, взет от производството по несъстоятелност, са установителните иски по чл. 694, ал. 1 от Търговския закон (ТЗ), за чието завеждане се изисква първо да бъде изчерпана процедурата по чл. 690, ал. 1 от ТЗ – подаване пред съда по несъстоятелността на възражение срещу прието или неприето от синдика вземане.

23. Като правило, за краен момент на производството се приема приключването му с влязъл в сила акт. Това може да е акт на най-горната инстанция (включително определение за недопускане на обжалване),¹⁶ който не подлежи на обжалване, или неподлежащ на обжалване акт на по-долна инстанция. В тези случаи се взема датата на обявяването на акта.¹⁷ Може да е и акт на по-долна инстанция, който подлежи на обжалване, но не е бил обжалван. В тези случаи се взема датата на влизането на акта в сила след изтичането на срока за обжалване.¹⁸

24. Ако има обаче допълнителни производства, например относно разноски, те също трябва да се взимат предвид при определяне на общата продължителност.¹⁹

25. Особености има и в случаите, когато след исковото производство е било проведено изпълнително производство. Според практиката на ЕСПЧ, изпълнителното производство е „втори етап“ на исковото и трябва да бъдат взето предвид, когато се преценява дали е спазено изискването за

14. *Божич с/у Хърватско*, № 22457/02, 29 юни 2006 г., § 26

15. *Кюркчян с/у България*, № 44626/98, 24 март 2005 г., § 51; *Фаранж СА с/у Франция*, № 77575/01, 13 юли 2006 г., § 39; и *Рангдел с/у Финландия*, № 23172/08, 19 януари 2010 г., § 36

16. *Х. с/у Обединеното кралство*, № 9580/81, 8 юли 1987 г., Серия А № 120, § 70

17. *Прето и др. с/у Италия*, № 7984/77, 8 декември 1983 г., Серия А № 71, § 30; и *Де Санта с/у Италия*, № 25574/94, 2 септември 1997 г., Сборник решения 1997-V, § 20

18. *Пулиезе с/у Италия (№ 2)*, № 11671/85, 24 май 1991 г., Серия А № 206-А, §§ 11 и 16; и *Хумен с/у Полша [ГК]*, № 26614/95, 15 октомври 1999 г., §§ 44 и 58

19. *Робинс с/у Великобритания*, № 22410/93, 23 септември 1997 г., Сборник решения 1997-V, §§ 28-29; *Мария Иванова с/у България*, № 10905/04, 18 юни 2010 г., § 18; и *Захариева с/у България* (реш. по допустимост), № 6194/06, 20 ноември 2012 г., § 80

разглеждане на делото в разумен срок.²⁰ Същото се отнася и до изпълнителни производства, които не следват искиви производства, а са започнати въз основа на извънсъдебни изпълнителни основания.²¹

26. Следователно, искания за обезщетение по принцип могат да се подават и по отношение на продължителността на изпълнителни производства. Това несъмнено е така в случаите, в които орган по изпълнението е държавен съдебен изпълнител.²² Въпросът относно отговорността на частните съдебни изпълнители е по-сложен, защото по него няма практика на ЕСПЧ и не е ясно дали би се приело, че частните съдебни изпълнители ангажират отговорността на държавата.

27. Трябва обаче да се отбележи, че ЕСПЧ по-често разглежда оплакванията относно ненавременен изпълнение на съдебни решения не през призмата на правото на производство в разумен срок, а през призмата на правото по чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ на изпълнение на влязло в сила съдебно решение и на правото по чл. 1 от Протокол № 1 към ЕКПЧ на защита на собствеността.²³

(2) Определяне на общата продължителност на наказателни и административно-наказателни производства

28. В „наказателния“ процес, предвиденото от чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ изискване за разглеждане на делото в разумен срок се прилага от момента, от който (а) дадено лице бъде привлечено като обвиняем за извършено правонарушение което е „наказателно“ според практиката на ЕСПЧ (престъпление или административно нарушение) или от който (б) лицето бъде съществено засегнато по друг начин от действия, предприети от държавни органи в резултат на подозрение, че то е извършило престъпление²⁴ – например връчване на акт за начет, съдържащ констатации за злоупотреби,²⁵ арест,²⁶ разпит,²⁷ или претърсване на жилището²⁸ или на офиса²⁹ на лицето, спрямо което се води наказателното

20. *Мартинс Морейра с/у Португалия*, № 11371/85, 26 октомври 1988 г., Серия А № 143, § 44; *Дзапия с/у Италия*, № 24295/94, 26 септември 1996 г., Сборник решения 1996-IV, § 20; *Ди Педи с/у Италия*, № 15797/89, 26 септември 1996 г., Сборник решения 1996-IV, § 24; *Камбуров с/у България*, № 55350/00, 14 февруари 2008 г., § 53; и *Корелк с/у Словения*, № 28456/03, 12 май 2009 г., § 61

21. *Естима Хорхе с/у Португалия*, № 24550/94, 21 април 1998 г., Сборник решения 1998-II, §§ 35-38

22. *Майски с/у Хърватия*, № 33593/03, 1 юни 2006 г., §§ 16-17; и *Кочис с/у Румъния*, № 10395/02, 20 декември 2007 г., §§ 74 и 94

23. *Андросов с/у Русия*, № 63973/00, 6 октомври 2005 г., §§ 51-56 и 76; и *Лукачченко с/у Украйна*, № 17327/02, 15 май 2008 г., §§ 29-33

24. *Екле с/у Германия*, № 8130/78, 15 юли 1982 г., Серия А № 51, § 73

25. *Николова с/у България (№ 2)*, № 40896/98, 30 септември 2004 г., §§ 11 и 79

26. *Фоти и др. с/у Италия*, № 7604/76, 7719/76, 7781/77 и 7913/77, 10 декември 1982 г., Серия А № 56, § 52; и *Йовчев с/у България*, № 41211/98, 2 февруари 2006 г., § 115

27. *Калпачка с/у България*, № 49163/99, 2 ноември 2006 г., § 64

28. *Коеме и др. с/у Белгия*, № 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 и 33210/96, Сборник решения 2000-VII, §§ 19 и 133

преследване. Претърсването на офиса на трето лице обаче не се счита за повдигане на обвинение срещу това трето лице по смисъла на чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ.³⁰

29. Привличането като обвиняем е лесно за установяване, но това не винаги е датата, която се смята за начало на производството според практиката на ЕСПЧ. Втората описана по-горе хипотеза може да възникне, например, когато компетентните органи арестуват или разпитат заподозрян, или претърсят жилището му, и чак след това образуват наказателно производство, дори ако това наказателно производство първоначално е срещу „неизвестен извършител“. В няколко дела срещу България ЕСПЧ е преценил, че продължителността на едно наказателно производство следва да се изчислява именно от датата, на която заподозреният е бил разпитан като свидетел и е направил признания, въпреки че е бил привлечен като обвиняем години след първите действия по разследването и че в продължение на години след разпита не са били предприети никакви други следствени действия.³¹ В друго дело с подобни факти обаче ЕСПЧ е приел, че разпитът сам по себе си не е засегнал в достатъчна степен жалбоподателя и не е поставил начало на производството.³²

30. Следователно, общата продължителност по наказателни дела включва досъдебното производство (от момента на привличане или съществено засягане на обвиняемия), а в някои случаи и предварителната проверка.³³

31. Наказателните производства завършват с влизането в сила на присъда, решение или определение (включително определение за одобряване на споразумение)³⁴ на някоя от трите съдебни инстанции³⁵ или с прекратяването на досъдебното производство от прокурора³⁶ (което, разбира се, може да бъде обжалвано по реда на чл. 243, ал. 3-7 от НПК, при която хипотеза се взема предвид и дължината на производството по обжалване).³⁷ Това е и крайният момент, спрямо който се изчислява

29. *Де Клерк с/у Белгия*, № 34316/02, 25 септември 2007 г., § 50

30. *Илия Стефанов с/у България*, № 65755/01, 22 май 2008 г., § 80

31. *Мяшев с/у България*, № 43428/02, 8 април 2009 г., § 15; *Янков и Манчев с/у България*, № 27207/04 и 15614/05, 22 октомври 2009 г., §§ 17-18 и 23-24; *Янков и др. с/у България*, 4570/05, 23 септември 2010 г., §§ 21-23; *Стефанов и Юруков с/у България*, № 25382/04, 1 април 2010 г., §§ 4 и 14; *Рангелов и Стефанов с/у България*, № 23240/04, 1 април 2010 г., §§ 5 и 14; и *Димитров и Хамънов с/у България*, № 48059/06 и 2708/09, 10 май 2011 г., § 74

32. *Асенов с/у България*, № 42026/98, 15 юли 2005 г., § 102

33. *Калтачка*, цитирано по-горе, § 64

34. *Николова (№ 2)*, цитирано по-горе, § 79; *Илиев с/у България*, № 48870/99, 22 декември 2004 г., § 53; и *Димитров и Хамънов*, цитирано по-горе, §§ 15 и 74

35. *Фикара с/у Италия*, № 12176/86, 19 февруари 1991 г., Серия А № 196-А, §§ 10 и 15

36. *Слезевицус с/у Литва*, № 55479/00, 13 ноември 2001 г., § 27

37. *Атанасов и Овчаров с/у България*, № 61596/00, 17 януари 2008 г., § 48; *Иван Христов с/у България*, № 32461/02, 20 март 2008 г., §§ 40 и 50; и *Македонски с/у България*, № 36036/04, 20 януари 2011 г., § 49

общата продължителност на дадено наказателно производство. Ако обаче лицето не бъде уведомено навреме за прекратяването, се взема датата на уведомяване.³⁸

(3) Особени случаи – производства, започнали преди 7 септември 1992 г.

32. Ако жалбата се отнася до производство, започнало преди влизането на ЕКПЧ в сила по отношение на България, периодът, който следва да бъде взет предвид, започва на датата, на която ЕКПЧ е влязла в сила по отношение на България – 7 септември 1992 г. (вж. параграф 3 по-горе) Когато се оценява разумността на срока изтекъл след тази дата, трябва обаче да се вземе предвид стадият, на който се е намирало производството към нея.³⁹

(4) Особени случаи – възобновяване на производството

33. Процесуалните закони дават възможност за възобновяване на граждански и административни дела. Тъй като след влизането в сила на решението вече не е налице висящ спор, като правило ЕСПЧ не взема предвид извъннестанционните производства, в които се решава въпросът дали да се уважи искането за възобновяване.⁴⁰

34. Ако обаче това искане бъде уважено, се възстановява висящността на спора. В такива случаи, ЕСПЧ взема предвид общата продължителност на производството – първоначалното производство и възобновеното производство, а не ги разглежда като отделни производства.⁴¹ За изчисляване на общата продължителност се събират периодът от началото на първото производство до приключването му с влязъл в сила акт и периодът след възобновяването до приключването на възобновеното производство с влязъл в сила акт.⁴² Периодът между приключването на първоначалното производство с влязъл в сила акт и отмяната на този акт чрез извънредни способности не се включва, тъй като през него не е налице висящ спор.⁴³ Производството, в което се решава въпросът дали делото да се възобнови, също не се взема предвид.⁴⁴

38. *Асенов*, цитирано по-горе, § 104; и *Кечев с/у България*, № 13364/05, 26 юли 2012 г., §§ 11-13 и 48

39. *Рачеви с/у България*, № 47877/99, 23 септември 2004 г., § 70

40. *Жюси с/у Франция*, № 42277/98, 8 април 2003 г., § 18

41. *Алюта с/у Румъния*, № 73502/01, 11 юли 2006 г., §§ 14-15

42. *Маркин с/у Русия* (реш. по допустимост), № 59502/00, 16 септември 2004 г.; *Ярославцев с/у Русия*, № 42138/02, 2 декември 2004 г., § 22; *Павлюлинец с/у Украйна*, № 70767/01, 6 септември 2005 г., §§ 41-42; и *Мерджанов с/у България*, № 69316/01, 22 май 2008 г., § 32

43. *Кабакчиеви с/у България*, № 8812/07, 6 май 2010 г., §§ 29-31

44. *Скоробогатова с/у Русия*, № 33914/02, 1 декември 2005 г., § 39; и *Бака с/у Румъния*, № 30400/02, 16 юли 2009 г., § 52

35. В случаи, засягащи продължителността на възобновени наказателни производства, ЕСПЧ също е приемал подобен подход,⁴⁵ дори когато става дума за възобновяване на досъдебно производство от страна на прокурора.⁴⁶

36. Що се отнася до особената хипотеза на възобновяване на наказателни дела завършили с непроверени по касационен ред присъди, решения и определения по чл. 422, ал. 1, т. 5 от НПК, според ЕСПЧ това производство е сходно по своята същност с обикновената касация. За ЕСПЧ подаването на искане за възобновяване в подобни случаи представлява нормално изчерпване на вътрешноправните средства, а не ползване на извънредно извънinstancионно средство за защита.⁴⁷ Засега няма изрично произнасяне на ЕСПЧ по въпроса дали периодът между датата на постановяване на решението, чието възобновяване се иска, и датата на подаване на искането за възобновяване трябва да бъде включен в общата продължителност на производството.⁴⁸ Периодът след подаването на искането за възобновяване, когато вече е налице висящо производство, което по естеството си е подобно на касационното, би следвало да се включи в общата продължителност на производството.

(5) Особени случаи – положението на третите лица

37. Практиката на ЕСПЧ разграничава между третите лица, които встъпват във вече висящо производство, според това дали са правоприемници на първоначалните страни по производството или лица, които встъпват за защита на свои собствени права (например при встъпване, привличане или главно встъпване).

38. Ако едно лице встъпи или бъде привлечено във висящо производство от свое име, без да е правоприемник на някоя от страните, продължителността на производството спрямо него се изчислява от момента на встъпването или привличането. Ако обаче лицето вземе участие в производството като наследник на физическо лице или универсален правоприемник на юридическо лице, то може да се оплаква от цялата продължителност на производството.⁴⁹

45. *Клякхин с/у Русия*, № 46082/99, 30 ноември 2004 г., § 90; *Попов и Воробьов с/у Русия* (реш. по допустимост), № 1606/02, 2 март 2006 г.; и *Бутусина с/у Румъния*, № 30818/04, 8 февруари 2011 г., § 42

46. *Алюта*, цитирано по-горе, § 16 *in fine*

47. *Параскева Тодорова с/у България*, № 37193/07, 25 март 2010 г., §§ 24-30

48. По дела, засягащи прегледа по реда на надзора по Гражданскопроцесуалния кодекс от 1952 г. (отм.) преди измененията от 1 април 1998 г., ЕСПЧ е приемал, че, доколкото става дума за по естеството си редовен способ за инстанциионен контрол, трябва да се вземе предвид целият период, без прекъсване (*Иванови с/у България*, № 14226/04, 7 януари 2010 г., § 17)

49. *Скордино (№ 1)*, цитирано по-горе, § 220; и *Кабакчиеви*, цитирано по-горе, §§ 32-33

(6) Особени случаи – спиране на наказателното производство поради укриване на обвиняемия

39. Ако производството е спряно поради това, че обвиняемият се укрива, периодът, през който е бил издирван и производството е било спряно поради отсъствието му, не се включва в общата дължина,⁵⁰ освен ако обвиняемият не покаже, че е имал легитимна причина да се укрива⁵¹ – например за да избегне мъчения.

Г. Преценка дали общата продължителност на производството е разумна

40. Тази преценка също трябва да се извърши с оглед критериите, изведени в практиката на ЕСПЧ.⁵²

41. Общата продължителност на производството е важен показател, спрямо който се преценява дали дадено дело е било приключено в разумен срок. В някои случаи тази продължителност е до такава степен прекомерна, че почти автоматично води до извода, че делото не е било разгледано в разумен срок. Като правило обаче това дали общата продължителност на производството е разумна, се преценява според броя инстанции разгледали делото (по-подробно за значението на броя инстанции, вж. параграфи 60-62 по-долу), както и с оглед на следните критерии:

(а) фактическата и/или правната сложност на делото;

(б) поведението на лицето, което твърди, че правото му на разглеждане на делото в разумен срок е било нарушено (и поведението на другите страни);

(в) поведението на съответните държавни органи (съд, прокуратура, следствие, полиция и т.н.);

(г) значението на делото за лицето или, иначе казано, какъв е бил залогът за него.

(1) Фактическа и/или правна сложност на делото

42. Едно дело може да бъде сложно по ред причини: сложност на фактите;⁵³ голямо количество доказателства;⁵⁴ голям брой страни;⁵⁵ по

50. *Джиролами с/у Италия*, № 13324/87, 19 февруари 1991 г., Серия А № 196-Е, § 13

51. *Джели с/у Италия*, № 37752/97, 19 октомври 1999 г., § 38; и *Ваяич с/у Турция*, № 18078/02, 20 юни 2006 г., § 44

52. *Маликовски с/у Полша*, № 15154/03, 16 октомври 2007 г., § 77; и *Осински с/у Полша*, № 13732/03, 16 октомври 2007 г., § 74 – пропуск на националните съдилища да вземат предвид фактор, изведен в практиката на ЕСПЧ: нуждата от особена бързина по дела, по които обвиняемият е с мярка за неотклонение задържане под стража – вж. бележка 113 по-долу.

53. *Дебаш с/у Франция*, № 49392/99, 3 декември 2002 г., § 40

54. *Хозее с/у Холандия*, № 21961/93, 22 май 1998 г., Сборник решения 1998-III, § 52

55. *Х. с/у Обединеното кралство*, цитирано по-горе, § 72

наказателни дела – голям брой на обвиняемите или на обвиненията;⁵⁶ нужда да се изготвят експертизи; нужда да се получат доказателства от чужбина;⁵⁷ сложност на правните въпроси по делото, голямо значение на делото от юридически гледна точка⁵⁸ и т.н.

43. Преценката на сложността е винаги конкретна.⁵⁹ Освен това, за да се приеме, че представлява разумно обяснение за продължителността на производството, тя трябва да е била действителната причина за забавянето му.⁶⁰ Наистина прекомерни дължини не могат обаче да бъдат оправдани от сложността на делото, колкото и да е голяма.⁶¹

44. И обратно, ако едно дело е с ниска степен на сложност, тази ниска сложност може да се вземе предвид при преценката дали продължителността на производството е прекомерна или не.⁶² С други думи, лесните дела като правило следва да се решават по-бързо.

(2) Поведение на лицето, което твърди, че правото му на разглеждане на делото в разумен срок е бил нарушено (и поведение на другата страна по делото)

45. Държавата не отговаря за забавяния дължащи се на поведението на лицето, което твърди, че правото му на разглеждане на делото в разумен срок е било нарушено.⁶³

46. Ако поведението на това лице е било причина за неоправдани отлагания, ще се стигне до извода, че то, а не държавата, е отговорно за съответните периоди на забавяне на производството.⁶⁴

47. Ако лицето просто упражнява своите процесуални права по нормален начин (например обжалва решение или определение), причинената по този начин допълнителна продължителност не се счита за забавяне, за което държавата отговаря, но изтеклото време се включва в общата продължителност на производството. В тези случаи, въпреки че ЕСПЧ не счита, че има забавяне, дължащо се на поведение на държавни

56. *Василев с/у България*, № 59913/00, 2 февруари 2006 г., § 90

57. *Христова с/у България*, № 60859/00, 7 декември 2006 г., § 148

58. *Кат Клиш дьо ла Гранж с/у Италия*, № 12539/86, 27 октомври 1994 г., Серия А № 293-В, §§ 55 и 62

59. *Николова (№ 2)*, цитирано по-горе, § 83

60. *Недялков с/у България*, № 44241/98, 3 ноември 2005 г., §§ 89 и 92; *Малцан и др. с/у Германия* (реш. по допустимост), № 71916/01, 71917/01 и 10260/02, 2 май 2005 г., §§ 131-133; и *Василев*, цитирано по-горе, § 91

61. *Ферантели и Сантанджело с/у Италия*, № 19874/92, 7 август 1996 г., Сборник решения 1996-III, § 42; *Де Клерк*, цитирано по-горе, §§ 55-57; и *Въчев с/у България*, № 42987/98, 8 юли 2004 г., § 96

62. *Хаджибакалов с/у България*, № 58497/00, 8 юни 2006 г., §§ 51 и 55; *Шереметов с/у България*, № 16880/02, 22 май 2008 г., § 43; и *Димитров и Хамънов*, цитирано по-горе, § 77

63. *Чирикоста и Виола с/у Италия*, № 19753/92, 4 декември 1995 г., Серия А № 337-А, § 28

64. пак там, §§ 29-32

органи, държавата все пак отговаря за това общата дължина на производството да бъде разумна.⁶⁵ Това се извежда от положението, че дилаторното поведение на страните и диспозитивното начало в процеса не освобождават компетентните органи от задължението да организират производството така, че то да отговаря на изискването на чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ за разглеждане на делото в разумен срок.⁶⁶

48. Въпросът за поведението на другата страна в производството също се решава според правилото, че поведението на страните не освобождава компетентните органи от задължението да осигурят протичането на производството в разумен срок.⁶⁷ Това се отнася както до добросъвестното упражняване на процесуални права,⁶⁸ така и до случаите, в които другата страна не проявява необходимата процесуална дисциплина или дори шикани и се опитва да попречи на развитието на производството.⁶⁹ Резултатът от този подход е, че причинените по такъв начин забавяния не се считат за забавяния, за които държавата отговаря пряко, но изтеклото време се включва в общата продължителност на производството и може да доведе до извода, че компетентните органи не са изпълнили задължението си да организират адекватно своевременното разглеждане на делото.⁷⁰ По българското право, това положение намира израз в нововъведеното концентрационно начало в исковия процес (вж. например чл. 127, ал. 2, чл. 131, чл. 133, чл. 140, ал. 1, чл. 260, т. 5 и 6, чл. 266, ал. 1 и 2, и чл. 267, ал. 1 от Гражданскопроцесуалния кодекс (ГПК)).

49. Ако обаче другата страна по делото не е частно лице, а държавно учреждение (например ответник по иск по чл. 1, чл. 2, чл. 2а или чл. 2б от ЗОДОВ), държавата пряко отговаря за забавянията, дължащи се на нейното поведение.⁷¹ Държавата отговаря и за забавяния, дължащи се на неясна

65. *Барфус с/у Чешката република*, № 35848/97, 31 юли 2000 г., § 81

66. *Капуано с/у Италия*, № 9381/81, 25 юни 1987 г., Серия А № 119, § 25; *Шюрмели с/у Германия*, № 75529/01, 8 юни 2006 г., Сборник решения 2006-VII, § 129; и *Минчева с/у България*, № 21558/03, 2 септември 2010 г., § 68

67. *Берлин с/у Люксембург*, № 44978/98, 15 юли 2003 г., §§ 58-59

68. *Кюркчян*, цитирано по-горе, § 69

69. Относно спор за родителски права, вж. *Минчева*, цитирано по-горе, § 68; за спор, засягащ гражданско състояние, вж. *Кърчева и Щърбова с/у България*, № 60939/00, 28 септември 2006 г., § 47; и за производство за съдебна делба, вж. *Камбуров*, цитирано по-горе, § 64. Що се отнася до наказателните производства, вж. *Василев*, цитирано по-горе, § 94

70. *Соколов с/у Русия*, № 3734/02, 22 септември 2005 г., § 40; *Кесян с/у Русия*, № 36496/02, 19 октомври 2006 г., § 58; и *Фингер*, цитирано по-горе, § 102

71. *Х. с/у Обединеното кралство*, цитирано по-горе, § 84; *Тодоров с/у България*, № 39832/98, 18 януари 2005 г., § 49; и *Додов с/у България*, № 59548/00, 17 януари 2008 г., § 112

правна уредба, която води до обърквания относно това кое учреждение е правилният ответник в производства по ЗОДОВ.⁷²

(3) *Поведение на съответните държавни органи (съд, прокуратура, следствие, полиция, съдебни изпълнители и т.н.)*

50. Държавата отговаря не само за забавяния на досъдебното производство,⁷³ призоваването на участниците в съдебното производство,⁷⁴ насрочването и организацията⁷⁵ на съдебните заседания, навременното постановяване на актовете на компетентните органи⁷⁶ и добрата организация на деловодните действия по делото⁷⁷ (например стъпките, предприети за възстановяване на изгубено дело)⁷⁸, но и за своевременното представяне на заключенията на вещите лица.⁷⁹ Недобрата организация на досъдебното или на съдебното производство: дълги интервали между заседанията (в зависимост от вида инстанция);⁸⁰ ненужни отлагания на делото; забавяния, дължащи се на неясноти относно подсъдността⁸¹ или относно правната квалификация на иска и съответно относно процесуалния ред за разглеждането му;⁸² ненужни⁸³ или предизвикани от явни и предотвратими процесуални нарушения⁸⁴ връщания на делото на предишна фаза; множество⁸⁵ връщания на делото

72. *Додов*, цитирано по-горе, § 113; и *Мерджанов*, цитирано по-горе, § 38. Подобни неясноти могат да доведат и до нарушаване на правото по чл. 1 от Протокол № 1 към ЕКПЧ на защита на собствеността (*Плеханов с/у Полша*, № 22279/04, 7 юли 2009 г., §§ 98-112).

73. *С.Х.К. с/у България*, № 37355/97, 23 октомври 2003 г., § 38; и *Николова (№ 2)*, цитирано по-горе, § 89

74. *Вътеви с/у България*, № 55956/00, 28 септември 2006 г., § 43; и *Масленкови с/у България*, № 50954/99, 8 ноември 2007 г., § 44

75. *Фингер*, цитирано по-горе, § 102

76. *Мерджанов*, цитирано по-горе, § 42; и *Димитров и Хамънов*, цитирано по-горе, § 84

77. *Кръстанов с/у България*, № 50222/99, 30 септември 2004 г., § 73

78. *Каров с/у България*, № 45964/99, 16 ноември 2006 г., § 61

79. *Рачеви*, цитирано по-горе, § 90; и *Фингер*, цитирано по-горе, § 95

80. *С.Х.К. с/у България*, цитирано по-горе, § 38; *Кюркчян*, цитирано по-горе, § 59; *Вътеви*, цитирано по-горе, § 43; *Масленкови*, цитирано по-горе, § 44; и *Николов и др. с/у България*, № 44184/05, 22250/06 и 37182/07, 21 февруари 2012 г., § 39

81. *Джордже с/у Румъния*, № 19215/04, 15 март 2007 г., § 58

82. *Додов*, цитирано по-горе, §§ 115-118

83. *Е.М.К. с/у България*, № 43231/98, 18 януари 2005 г., § 144

84. *Вътеви*, цитирано по-горе, § 44; *Мерджанов*, цитирано по-горе, § 41; *Светлана Орлова с/у Русия*, № 4487/04, 30 юли 2009 г., § 48; *Мария Иванова*, цитирано по-горе, § 24; и *Димова и Минкова с/у България*, № 30481/05, 19 юли 2011 г., § 30

85. *Виершевска с/у Полша*, № 41431/98, 25 ноември 2003 г., § 46

на долна инстанция, или на стадия на досъдебното производство,⁸⁶ или от прокурора на следствените органи⁸⁷ са все забавяния, за които отговаря държавата. Същото важи и за дълги периоди на бездействие в досъдебното производство.⁸⁸ Освен това, при липса на процесуална дисциплина на страните, свидетелите или вещите лица, съдилищата трябва да взимат съответните мерки – издирване на свидетели или страни,⁸⁹ налагане на глоби,⁹⁰ евентуално принудително довеждане, разделяне на делата на съучастници⁹¹ и т.н. По наказателни производства, следствените органи могат да бъдат счетени за отговорни за прекомерни забавяния, дължащи се на невъзможността да бъдат издирени и разпитани свидетели.⁹²

51. Претовареността на съдилищата не е валидно извинение за забавяния, освен ако държавата не покаже, че проблемът е бил идентифициран навреме и са били взети навременни и ефикасни мерки за справяне с него.⁹³ Не е извинение и това, че съдията, на когото е било разпределено делото, е бил зает с други, по-важни, дела – държавата следва да организира съдебната система по начин, който да може да осигури разглеждането на делата в разумен срок.⁹⁴

52. Забавяния, които се дължат на недобра организация на досъдебното производство или на съдебната фаза не само че се включват в общата продължителност на производството по смисъла на чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ, но могат да бъдат взети предвид сами по себе си при преценката дали производството е продължило прекомерно дълго.⁹⁵

53. Въпреки това, дори да има отделни забавяния, за които държавните органи са пряко отговорни или за които не са направили необходимото да бъдат избегнати, това само по себе си не е достатъчно, за да бъде намерено нарушение на правото на разглеждане на едно дело в разумен срок.

86. *Китов с/у България*, § 37104/97, 3 април 2003 г., § 73; *Митев с/у България*, № 40063/98, 22 декември 2004 г., § 145; *Илиев*, цитирано по-горе, § 58; *Недялков*, цитирано по-горе, § 92; *Василев*, цитирано по-горе, § 93; *Каров*, цитирано по-горе, § 63; и *Калпачка*, цитирано по-горе, § 73

87. *Въчев*, цитирано по-горе, § 96 *in fine*; *Асенов*, цитирано по-горе, § 94; *Тошев с/у България*, № 56308/00, 10 август 2006 г., § 90; *Шереметов*, цитирано по-горе, § 43; и *Македонски*, цитирано по-горе, § 53

88. *Митев*, цитирано по-горе, § 150

89. *Минчева*, цитирано по-горе, § 68

90. *Кузмйерек с/у Полша*, № 10675/02, 21 септември 2004 г., § 65; и *Кърчева и Щърбова*, цитирано по-горе, § 47

91. *Василев*, цитирано по-горе, § 94. Това обаче зависи от конкретните факти – понякога разделянето на делата срещу съучастници не е възможно (*Коеме и др.*, цитирано по-горе, § 139).

92. *Йовчев*, цитирано по-горе, § 119

93. *Юнион Алиментария Сандерс С.А. с/у Испания*, № 11681/85, 7 юли 1989 г., Серия А № 157, §§ 38-42

94. *Шееле с/у Люксембург*, № 41761/98, 17 май 2001 г., § 29

95. *Атанасов и Овчаров*, цитирано по-горе, § 53; и *Йордан Йорданов и др. с/у България*, № 23530/02, 2 юли 2009 г., § 61

Наличието или липсата на нарушение зависи също и от това дали общата дължина на производството е прекомерна или не, както и от това какъв е залогът на делото за лицето. С други думи, отделни забавяния могат да бъдат толерирани, стига общата продължителност на производството да може да се приеме за разумна, с оглед на всички критерии, следващи от практиката на ЕСПЧ.

54. Горните инстанции могат, бързайки повече от обичайното и разглеждайки делото в наистина кратки срокове, да компенсират забавяния през по-раншните стадии на производството и да сведат продължителността му до разумна.⁹⁶ При прекомерни бавения, например по време на досъдебното производство, това обаче не винаги е възможно.⁹⁷

55. Простото неспазване на процесуални срокове по вътрешното право обаче не води непременно до извода, че производството е продължило неразумно дълго по смисъла на чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ.⁹⁸

(4) Значение на делото за лицето

56. Според практиката на ЕСПЧ значението на делото за лицето не следва да се преценява единствено с оглед крайния резултат от производството. Трябва да се вземе под внимание всичко това което е зависело от делото за лицето.⁹⁹ Така например, ако спорът засяга упражняването на родителски права, това че една от страните в крайна сметка е изгубила делото не омаловажава нейния интерес от него.

57. Значимостта на интереса за страната обикновено е свързан с предмета на делото.¹⁰⁰ От практиката на ЕСПЧ може да се направи изводът, че дела по трудови и равняващи се по ефекта си на трудови¹⁰¹ спорове (особено такива за отмяна на уволнение¹⁰² или на освобождаване от пост¹⁰³); дела за пенсии;¹⁰⁴ дела за осиновяване;¹⁰⁵ дела за упражняване на

96. *Запрянов с/у България*, № 41171/98, 30 септември 2004 г., § 81; и *Никола Николов с/у България*, № 68079/01, 14 юни 2007 г., § 73

97. *Шереметов*, цитирано по-горе, § 44

98. *Визингер с/у Австрия*, № 11796/85, 30 октомври 1990 г., Серия А № 213, § 60; *Г. с/у Италия*, № 12787/87, 27 февруари 1992 г., Серия А № 228-F, § 17; *Алексей Петров с/у България* (реш. по допустимост), № 27103/04, 2 ноември 2010 г.; и *Горанова-Караенева с/у България*, № 12739/05, 8 март 2011 г., § 73

99. *Скордино (№ 1)*, цитирано по-горе, § 214

100. *Фридландер с/у Франция* [ГК], № 30979/96, 27 юни 2000 г., Сборник решения 2000-VII, § 43

101. *Дустали с/у Франция*, № 26256/95, 23 април 1998 г., Сборник решения 1998-II, § 48

102. *Антоанета Иванова с/у България*, № 28899/04, 24 февруари 2011 г., §§ 32 и 35; и *Николов и др.*, цитирано по-горе, §§ 36 и 41 – сравни с *Йорданова и Тошев с/у България*, № 5126/05, 2 октомври 2012 г., § 68, където подобни забавяния в производството пред Върховния касационен съд не са счетени да проблематични поради липсата на толкова завишен интерес от изключително бързото решаване на делото.

103. *Олужич с/у Хърватия*, № 22330/05, 5 февруари 2009 г., § 90

104. *Нибио с/у Италия*, № 12854/87, 26 февруари 1992 г., Серия А № 228-A, § 18

105. *Х. с/у Обединеното кралство*, цитирано по-горе, § 85

родителски права или за лични контакти с деца;¹⁰⁶ дела на тежко болни хора, особено ако предметът им е свързан с тяхната болест;¹⁰⁷ дела, отнасящи се до обезщетение за причинени телесни увреждания,¹⁰⁸ за трудова злополука,¹⁰⁹ за насилие от страна на полицията¹¹⁰ или за незаконно задържане;¹¹¹ дела, засягащи гражданско състояние;¹¹² наказателни дела, при които обвиняемият или подсъдимият е с мярка за неотклонение „задържане под стража“;¹¹³ и т.н. следва да се разглеждат по-бързо и с предимство, а в някои случаи и в особено кратки срокове.

58. Завишеният интерес от бързото решаване на делото може да се дължи и на външни фактори, като например инфлация, която води до обезценяване на иска,¹¹⁴ или напреднала възраст на лицето.¹¹⁵

59. Има и случаи, в които ЕСПЧ е приемал, че дадено дело не представлява значителен интерес за жалбоподателя. Така например в *Хаджикостова с/у България (№ 2)* ЕСПЧ установява че общата дължина на производството е шест години и два месеца за три инстанции, че жалбоподателката е отговорна за някои забавяния и че интервалите между някои заседания са били значителни, за което отговарят съдилищата. Също така обаче установява, че интересът по делото, чийто предмет е било обезщетение за ползване на сграда за един месец, не е бил особено значим и поради това не е изисквал по-завишено внимание от страна на съдилищата. При това положение, ЕСПЧ стига до извода, че чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ не е бил нарушен.¹¹⁶

106. *Минчева*, цитирано по-горе, § 69

107. *Х с/у Франция*, № 18020/91, 31 март 1992 г., Серия А № 234-С, § 47; *Вале с/у Франция*, № 22121/93, 26 април 1994 г., Серия А № 289-А, § 47; *Каракая с/у Франция*, № 22800/93, 26 август 1994 г., Серия А № 289-В, § 43; *А. и др. с/у Дания*, № 20826/92, 8 февруари 1996 г., Сборник решения 1996-I, § 78. Вж. обаче *Захариева*, цитирано по-горе, § 83, където забавянето не е прието за прекомерно въпреки болестта на жалбоподателката.

108. *Мартинс Морейра*, цитирано по-горе, § 59; и *Рачеви*, цитирано по-горе, § 91

109. *Димитрови с/у България*, № 7443/06, 4 декември 2012 г., § 22

110. *Кръстанов*, цитирано по-горе, § 70 *in limine*

111. *Крушев с/у България*, № 66535/01, 3 юли 2008 г., § 51

112. *Бок с/у Германия*, № 11118/84, 29 март 1989 г., Серия А № 150, § 49; *Кърчева и Щърбова*, цитирано по-горе, § 47

113. *Абдоела с/у Холандия*, № 12728/87, 25 ноември 1992 г., Серия А № 248-А, § 24; *Яблонски с/у Полша*, № 33492/96, 21 декември 2000 г., § 102; *Крепс с/у Полша*, № 34097/96, 26 юли 2001 г., § 52; *Калашников с/у Русия*, № 47095/99, 15 юли 2002 г., Сборник решения 2002-VI, § 132; *Асенов*, цитирано по-горе, § 94; и *Тошев*, цитирано по-горе, § 91. Това изискване е от значение за периода, следващ първоинстанционното решение по наказателното дело, когато чл. 5, ал. 3 от ЕКПЧ, който съдържа подобно изискване, вече не се прилага.

114. *Подбиелски с/у Полша*, № 27916/95, 30 октомври 1998 г., Сборник решения 1998-VIII, § 35; и *Кръстанов*, цитирано по-горе, § 70 *in fine*

115. *Яблонска с/у Полша*, № 60225/00, 9 март 2004 г., § 43; и *Кржак с/у Полша*, № 51515/99, 6 април 2004 г., § 42

116. *Хаджикостова с/у България (№ 2)*, № 44987/98, 22 юли 2004 г., §§ 37-45

(5) Брой инстанции, разгледали делото

60. Броят съдебни и други инстанции разгледали делото също е от значение за това дали производството е протекло в разумен срок. Като правило производството по едно дело, приключило още на първа инстанция, следва да е по-кратко от това по дело, по което е имало второинстанционно и евентуално третоинстанционно производство.

61. Практиката на ЕСПЧ по отношение на този критерий може да бъде обяснена най-лесно чрез пример. Ако едно дело е било разгледано два пъти от окръжен съд, два пъти от апелативен съд и един път от Върховния касационен съд, защото при първото разглеждане апелативният съд е приел, че следва да отмени постановеното от окръжния съд решение и да му върне делото за повторно разглеждане, делото е разгледано от общо пет съдебни състава – два първоинстанционни, два въззивни и един касационен. Според практиката на ЕСПЧ, преценката дали делото е разгледано в разумен срок се прави обаче не спрямо броя на гледанията от съответните състави, а според броя на инстанциите, участвали в разглеждането на делото. В случая ЕСПЧ би счел, че делото е разгледано от три, а не от пет инстанции. С други думи, броят инстанции, през които е минало едно дело, не е равен на броя на съдебните състави, които са го разгледали.

62. Досъдебното производство по наказателни дела и изпълнителното производство по граждански дела се взимат предвид като отделни етапи от производството. ЕСПЧ взима предвид също така и това, че производствата за съдебна делба се развиват в две фази и че по тях има възможност за допълнителни искиове.¹¹⁷

(7) Особени случаи – спиране на производството

(а) Престъпни обстоятелства

63. Едно гражданско производство може да бъде спряно поради разкриването на престъпни обстоятелства, от чието установяване зависи изходът на гражданския спор (чл. 229, ал. 1, т. 5 от ГПК). Според практиката на ЕСПЧ, тази зависимост на гражданския процес от наказателния сама по себе си не представлява проблем, дори напротив.¹¹⁸ В такива случаи, въпросът дали има или не нарушение на изискването за разглеждане на делото в разумен срок зависи от два фактора: (а) дали в самото гражданско производство е имало, отделно от спирането, неоправдани забавяния и (б) дали в наказателното производство, заради което е било спряно гражданското, е имало неоправдани забавяния.¹¹⁹

117. *Фингер*, цитирано по-горе, § 101

118. *Резет с/у Люксембург*, № 73983/01, 13 юли 2004 г., § 32

119. *Джангозов с/у България*, 45950/99, № 45950/99, 8 октомври 2004 г., §§ 38-41; и *Тодоров*, цитирано по-горе, § 48

(б) Преюдициални спорове

64. Подходът при спиране на делото поради необходимост да се изчака решението по преюдициален спор (чл. 229, ал. 1, т. 4 от ГПК) е същия като при спиране на делото поради откриване на престъпни обстоятелства.¹²⁰ Подобен подход би следвало да се приеме и при спиране на делото поради допускане от страна на Конституционния съд на разглеждането по същество на искане, с което се оспорва конституционността на приложим по делото закон (чл. 229, ал. 1, т. 6 от ГПК).

(в) Спиране на граждански производства

65. По принцип, основанията за спиране на едно гражданско производство по чл. 229, ал. 1, т. 1, 2 и 3 от ГПК са свързани с обективни обстоятелства или с решение същото да бъде спряно по волята на страните. При това положение, периодът от време, през който производството е спряно, по принцип не следва да се вменява в отговорност на държавата.

66. Ако обаче компетентните държавни органи не направят необходимото за своевременно учредяване на настояничество или попечителство по чл. 229, ал. 1, т. 3 от ГПК, което става в отделно производство, би следвало да се подходи като към спирането поради нуждата да се изчака изходът от преюдициален спор.

67. Ако компетентните органи не предприемат нужното за своевременно преодоляване на обективни пречки – например действия по призоваване на наследниците (в хипотезата на спиране по чл. 229, ал. 1, т. 2 от ГПК), държавата отново ще бъде отговорна за забавянето.

(г) Спиране на гражданско или на административно производство поради преюдициално запитване до Съда на Европейския съюз

68. При спиране на делото по чл. 631, ал. 1 от ГПК поради преюдициално запитване до Съда на Европейския съюз, държавата не носи отговорност за времето, през което делото е спряно и виси пред този съд.¹²¹

(д) Спиране на наказателни производства на досъдебното производство

69. Дали периодът, през който дадено наказателно производство е било спряно, ще се счете за забавяне, за което е отговорна държавата, зависи от това каква е причината за спирането и какво са направили компетентните органи, за да преодолеят пречките, довели до спирането.¹²² При спиране поради укриване от страна на обвиняемия, периодът, през

120. Кюркчян, цитирано по-горе, § 68

121. Пафитис и др. с/у Гърция, № 20323/92, 26 февруари 1998 г., Сборник решения 1998-I, § 95; и Куа Поаре с/у Франция, № 40892/98, Сборник решения 2003-X, § 61

122. Димитров и Хамънов, цитирано по-горе, §§ 12 и 77 (спиране поради отсъствието от страната на важен свидетел, който обаче е могъл да бъде разпитан преди да я напусне)

който той се е укривал, изобщо не се взема предвид в общата дължина на производството (вж. параграф 39 по-горе).

(8) Особени случаи – екстрадиция

70. Властите не носят отговорност за забавяния дължащи се на екстрадирането на обвиняемия от чужбина, освен ако сами не са предизвикали тези забавяния.¹²³ Самите производства по екстрадиция на лица от страната към чужбина или по изпълнение на европейски заповеди за арест не се считат за „наказателни“ или „граждански“ по смисъла на чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ.¹²⁴

Д. Значение на намаляването на наказанието по наказателни дела

71. Изричното и измеримо намаляване на наказанието по наказателни дела представлява непарична компенсация за нарушаването на правото на обвиняемия делото му да бъде разгледано в разумен срок.

72. За да се приеме обаче такова намаляване за достатъчна компенсация, произнасянето на съда по този въпрос трябва да отговаря на някои условия:

(а) Съдът трябва да признае достатъчно ясно, и за предпочитане изрично, неспазването на изискването делото да бъде разгледано в разумен срок.¹²⁵ На практика това означава, че въпросът за дължината на дадено наказателно производство трябва да бъде разгледан отделно от останалите смекчаващи вината обстоятелства по чл. 54 от Наказателния кодекс;

(б) Компенсацията трябва да се състои в изрично и измеримо намаляване на наказанието, за което да се посочи, че се дължи на прекомерната продължителност на производството. Иначе казано, съдът трябва да уточни с колко точно е намалил наказанието поради нарушаването на правото на решаване на делото в разумен срок, а не просто да посочи, че прекомерна дължина на производството или дългото време, изминало от извършването на деянието, са смекчаващи вината обстоятелства;¹²⁶

(в) Освен това, ЕСПЧ приема, че въпросът за предоставянето на непарична компенсация за прекомерната дължина на дадено производство може да бъде решен само в края на това производство. На практика, ако още първоинстанционният съд посочи, че намалява наказанието поради

123. Недялков, цитирано по-горе, § 91

124. *Ал-Моаяд с/у Германия* (реш. по допустимост), № 35865/03, 20 февруари 2007 г., § 93 (производство за екстрадиция); и *Монедеро Ангора с/у Испания* (реш. по допустимост), № 41138/05, 7 октомври 2008 г. (производство по изпълнение на европейска заповед за арест)

125. *Димитров и Хамънов*, цитирано по-горе, § 65

126. пак там, § 66

прекомерната продължителност на производството, всяка следваща инстанция по делото трябва да преразгледа въпроса с достатъчността на така дадената непарична компенсация, така че да могат да се взимат предвид и забавяния следващи първоинстанционното решение.¹²⁷ Ако последващите инстанции не направят това, забавянията настъпили след първоинстанционното решение няма да се сметат за поправени.¹²⁸

III. Изисквания към средството за защита

73. Едно производство за обезщетение се счита за ефективно вътрешноправно средство за защита, ако са спазени следните изисквания.

А. Заявлението за обезщетение трябва да бъде разгледано достатъчно бързо

74. ЕСПЧ не изключва възможността при особено голямо забавяне на обезщетителното производство да се счете, че нарушението на правото на разглеждане и решаване на дадено дело в разумен срок не е адекватно поправено на национално ниво.¹²⁹

75. Например, в дело срещу Хърватия ЕСПЧ е счел, че компенсаторната мярка е била неефективна, тъй като производството пред Хърватския конституционен съд е продължило три години.¹³⁰

76. По-малки закъснения не правят компенсаторната мярка неефективна, но следва да се имат предвид при оценката на това дали даденото обезщетение е достатъчно. Според ЕСПЧ, при наличие на забавяне съдът или административния орган определящ размера на обезщетението може да вземе предвид и своето собствено забавяне и да определи по-високо обезщетение.¹³¹

Б. Обезщетението трябва да бъде платено без забавяне

77. Обезщетението трябва да бъде изплатено най-много шест месеца след окончателното му определяне.¹³²

127. пак там, § 66 *in fine*

128. *Юленс де Шутен и Резабек с/у Белгия*, № 3989/07 и 38353/07, 20 септември 2011 г., §§ 73-76

129. *Скордино (№ 1)*, цитирано по-горе, § 195; и *Белингер с/у Словения* (реш. по допустимост), № 42320/98, 2 октомври 2001 г.

130. *Видас с/у Хърватия*, № 40383/04, 3 юли 2008 г., § 37; вж. също *Ване с/у Франция*, № 53946/00, 28 февруари 2005 г., § 53, което засяга обезщетително производство, продължило десет години за три инстанции.

131. *Сартори с/у Франция*, № 40589/07, 24 септември 2009 г., §§ 24-27, където ЕСПЧ приема, че обезщетението е било недостатъчно да поправи допълнително закъснение от около десет години, възникнало по време на обезщетителното производство.

132. *Скордино (№ 1)*, цитирано по-горе, § 198

78. Лицето не трябва да бъде принуждавано да води допълнителни производства, за да получи плащане;¹³³

79. Държавата не може да се позовава на липсата на средства като извинение за неспазване на шестмесечния срок за плащане.¹³⁴

80. Трябва да се отбележи, че ЕСПЧ е отсъждал, че закъснения от девет месеца са неприемливи, например в *Галионе и др. с/у Италия*. В това дело, ЕСПЧ е намерил освен това и нарушение на правото на жалбоподателите да ползват мирно своята собственост (право, гарантирано от чл. 1 от Протокол № 1 към ЕКПЧ), и е приел, че плащането на мораторна лихва не лишава жалбоподателите от статуса им на жертви на нарушение на правото им по чл. 6, ал. 1 от ЕКПЧ делото им да бъде разгледано в разумен срок.¹³⁵

В. Обезщетението трябва да бъде достатъчно по размер

(1) Имуществени вреди

81. Според ЕСПЧ националните съдилища са в по-добра позиция да определят дали прекомерната продължителност на дадено производство е предизвикала имуществени вреди и какво следва да бъде обезщетението за такива вреди.¹³⁶

82. Присъждането на обезщетение за имуществени вреди за прекомерна дължина на производства е по-скоро изключение в практиката на ЕСПЧ. ЕСПЧ често приема, че жалбоподателите не са установили наличието на такива вреди.¹³⁷ В някои случаи ЕСПЧ е стигал до заключението, че наличието или липсата на имуществени вреди са трудни за преценка, защото производствата са все още висящи и е невъзможно да се знае предварително техният резултат.¹³⁸

83. Има обаче случаи, в които ЕСПЧ е присъждал имуществени вреди във връзка с неразумната продължителност на производства.¹³⁹

84. Дори в случаи, в които наличието на имуществени вреди е било достатъчно установено, ЕСПЧ често е намирал за трудно да изчисли с точност размера на тези вреди. Например, в *Камбуров с/у България* ЕСПЧ е стигнал до извода, че в резултат на забавянето на производство за съдебна делба жалбоподателят е пропуснал възможности (*suffered a loss of*

133. *Сималдоне с/у Италия*, № 14626/03, 31 март 2009 г., § 53

134. *Гальоне и др. с/у Италия*, № 45867/07 и др., 21 декември 2010 г., § 35

135. пак там, § 39

136. *Скордино (№ 1)*, цитирано по-горе, § 203

137. *Подбиелски*, цитирано по-горе, § 31, *Китов*, цитирано по-горе, 3 април 2003 г., § 93; *Недялков*, цитирано по-горе, § 99; и *Стефанова с/у България*, № 58828/00, 11 януари 2007 г., § 79

138. *Комингерсол С.А. с/у Португалия* [ГК], № 35382/97, 6 април 2000 г., Сборник решения 2000-IV, §§ 29-30

139. *Кьониг с/у Германия*, № 6232/73, 10 март 1980 г., Серия А № 36, §§ 19-20

opportunities) – понятие различно от понятието „пропуснати ползи“. Поради това ЕСПЧ е определил обезщетение за имуществени вреди, но по справедливост, и е присъдил 1 000 евро.¹⁴⁰ Също така, в *Начев с/у България* ЕСПЧ е приел, че жалбоподателят е претърпял имуществени вреди, защото поради прекомерната продължителност на производството, в което той е бил и граждански ответник, е трябвало да плати на гражданския ищец по-висока по размер мораторна лихва. Тъй като обаче размерът на тези вреди не е лесен за установяване (колко точно е щяла да бъде мораторна лихва, ако производството е било протекло в разумен срок?), ЕСПЧ е присъдил общо обезщетение за имуществени и неимуществени вреди.¹⁴¹

(2) Презумпция за неимуществени вреди

85. Според практиката на ЕСПЧ има силна, но оборима, презумпция, че неразумната продължителност на производството води до неимуществени вреди.¹⁴²

86. Тази презумпция се отнася както спрямо физически, така и спрямо юридически лица.¹⁴³

87. ЕСПЧ счита, че определянето на обезщетението не следва да зависи от това дали някой държавен орган е действал виновно или не.¹⁴⁴

88. Все пак, ЕСПЧ приема, че в някои случаи неразумната продължителност на производството може да причини минимални или дори никакви неимуществени вреди. В такива случаи, националните органи трябва да мотивират решението си да определят минимално обезщетение или да не предоставят никакво обезщетение.¹⁴⁵

(3) Размер на обезщетението

89. Размерът на обезщетението зависи от особеностите на вътрешноправните средства за защита, т.е. от особеностите на производствата за обезщетение.¹⁴⁶ Обезщетението обаче не трябва да бъде очевидно недостатъчно с оглед на сумите, които обикновено се присъждат от ЕСПЧ в подобни случаи.¹⁴⁷

140. *Камбуров*, цитирано по-горе, § 87. Вж. също *Триджиани с/у Италия*, № 13509/88, 19 февруари 1991 г., Серия А № 197-В, § 21; и *Маседо с/у Португалия*, № 11660/85, Резолюция на Комитета на министрите от 13 февруари 1991 г.

141. *Начев с/у България*, № 27402/05, 21 декември 2010 г., § 54

142. *Скордино (№ 1)*, цитирано по-горе, § 204

143. *Провиде С.р.л. с/у Италия*, № 62155/00, Сборник решения 2007-VIII, §§ 10 и 18-24

144. *Бурдов с/у Русия (№ 2)*, № 33509/04, 15 януари 2009 г., § 111

145. *Скордино (№ 1)*, цитирано по-горе, § 204

146. пак там, § 205

147. ЕСПЧ определя „подобни случаи“ като „които и да е две производства, които са продължили същия брой години, за идентичен брой инстанции, със залози с еднакво значение, и до голяма степен с подобно поведение от страна на жалбоподателя и по отношение на същата държава“ (*Скордино (№ 1)*, цитирано по-горе, § 267).

90. ЕСПЧ приема, че ако държавата е въвела съвкупност от средства за защита, някои от които целят ускоряване на производствата,¹⁴⁸ а други – да бъде изплатено обезщетение за прекомерна продължителност на производството, сумите за обезщетение могат да бъдат по-ниски от онези, присъдени от ЕСПЧ. Условието е тези суми да не бъдат несъразмерни спрямо практиката на ЕСПЧ и да съответстват на правната традиция и на стандарта на живот в съответната държава, да бъдат определяни достатъчно бързо и обезщетенията да бъдат изплащани в шестмесечен срок.¹⁴⁹

91. Що се отнася до въпроса какво обезщетение е съразмерно спрямо сумите, присъждани от ЕСПЧ, може да се дадат като пример няколко случая срещу Словакия.¹⁵⁰ ЕСПЧ е преценил, че присъдените от Словакия конституционен съд обезщетения за прекомерна продължителност на граждански производства са очевидно недостатъчни, тъй като присъдените суми са се равнявали на 5% до 25% от сумите, които самият ЕСПЧ би присъдил. По подобен начин, в дело срещу Италия ЕСПЧ е приел, че обезщетение, равняващо се на около 10% от сумата, която той самият би присъдил, също е недостатъчно.¹⁵¹ В дело срещу Полша 20% е било прието за недостатъчно.¹⁵²

92. Това обаче не означава, че всяка сума равняваща се на 25% от сумите, които самият ЕСПЧ би присъдил, представлява достатъчно обезщетение. Адекватността на обезщетението зависи от много фактори – правния интерес, бързината на обезщетителното производство (която може да бъде поправена чрез завишаване на сумата, за да се поправи и допълнителното забавяне в обезщетителното производство),¹⁵³ дали жалбоподателят вече е чакал няколко години жалбата му да бъде разгледана от ЕСПЧ поради липса на вътрешноправно средство на защита и т.н.

(4) Размер на обезщетението при множество страни по едно и също производство

93. Има особености при предоставянето на обезщетение за прекомерна продължителност на граждански и административни производства, в които е имало множество (например повече от десет) съищци (съответно съжалбоподатели) или съответници.

148. В тази връзка трябва да се отбележи, че се препоръчва въвеждането и на средство, предназначено да ускори наказателните производства в България. Това не само че би позволило предотвратяването на нови неразумни забавяния, но също така би увеличило ефективността на обезщетителното средство.

149. *Дубякова с/у Словакия* (реш. по допустимост), № 67299/01, 19 октомври 2004 г.

150. *Магура с/у Словакия*, № 44068/02, 13 юни 2006 г.; *Рижкова с/у Словакия*, № 58174/00, 22 август 2006 г.; и *Жидлова с/у Словакия*, № 50224/99, 26 септември 2006 г.

151. *Деле Каве и Корадо с/у Италия*, № 14626/03, 5 юни 2007 г. Сборник решения 2007-VI, § 29

152. *Ягело с/у Полша (№ 2)*, № 8934/05, 2 декември 2008 г., § 28

153. *Сартори*, цитирано по-горе, §§ 24-26

94. ЕСПЧ е дал указания по този въпрос в решенията си по делата *Арванитаки-Роботи и др. с/у Гърция*¹⁵⁴ и *Какамукас и др. с/у Гърция*.¹⁵⁵ В тях се приема, че наличието на множество съищци (съответно съжалбоподатели или съответници) по едно и също производство има значение за размера на неимуществените вреди, понесени от всеки един от тях. Значението на производството за всяко едно от тези лица поотделно също оказва влияние, както и техният брой – това са все фактори, които по-скоро водят до извод, че неимуществените вреди понесени от всяко от засегнатите лица са по-ниски. От друга страна, от съдилищата може да се очаква да разгледат по-бързо дело, чийто изход има пряко значение за множество лица, и затова може да се приеме, че забавяния по такова дело причиняват по-високи неимуществени вреди. ЕСПЧ вече е имал повод да се произнесе по прилагането на тези критерии във вътрешноправно производство за обезщетяване на жертви на бавно правосъдие.¹⁵⁶

95. Когато обаче съищците (съответно съжалбоподателите или съответниците) са членове на едно домакинство (например съпрузи или братя и сестри, които живеят заедно), ЕСПЧ ги третира като едно лице и им присъжда обезщетението, което би присъдил на един жалбоподател.¹⁵⁷ Същият подход се прилага и спрямо съищци (съответно съжалбоподатели или съответници), които са встъпили по-късно в производството в качеството си на наследници на лицето, което е било първоначално страна по него.¹⁵⁸

154. *Арванитаки-Роботи и др. с/у Гърция* [ГК], № 27278/03, 15 февруари 2008 г., §§ 27-36

155. *Какамукас и др. с/у Гърция* [ГК], № 38311/02, 15 февруари 2008 г., §§ 39-48

156. *Каич и др. с/у Хърватия*, № 22014/04, 17 юли 2008 г., §§ 19-20; и *Огражден АД и др. с/у бивша Югославска Република Македония*, № 35630/04, 53442/07 и 42580/09, 29 май 2012 г., § 16

157. *Иванови*, цитирано по-горе, § 25; и *Ритер-Куле с/у Германия*, № 32338/07, 30 март 2010 г., § 51

158. *Ергюл и др. с/у Турция*, № 22492/02, 20 октомври 2009 г., §§ 43-46; и *Джагарова и др. с/у България*, № 5191/05, 2 септември 2010 г., § 22

Указател

Указател на решенията по допустимост и същество и на нормативните актове цитирани в текста

Решения

<i>А. и др. с/у Дания</i> , № 20826/92, 8 февруари 1996 г., Сборник решения 1996-I.....	17
<i>Абдоела с/у Холандия</i> , № 12728/87, 25 ноември 1992 г., Серия А № 248-А.....	17
<i>Алексей Петров с/у България</i> (реш. по допустимост), № 27103/04, 2 ноември 2010 г.	16
<i>Ал-Моаяд с/у Германия</i> (реш. по допустимост), № 35865/03, 20 февруари 2007 г.	20
<i>Алюта с/у Румъния</i> , № 73502/01, 11 юли 2006 г.	9, 10
<i>Андросов с/у Русия</i> , № 63973/00, 6 октомври 2005 г.	7
<i>Арванитаки-Роботи и др. с/у Гърция</i> [ГК], № 27278/03, 15 февруари 2008 г.	25
<i>Асенов с/у България</i> , № 42026/98, 15 юли 2005 г.	8, 9, 15, 17
<i>Атанасов и Овчаров с/у България</i> , № 61596/00, 17 януари 2008 г.	8, 15
<i>Бака с/у Румъния</i> , № 30400/02, 16 юли 2009 г.	9
<i>Барфус с/у Чешката република</i> , № 35848/97, 31 юли 2000 г.	13
<i>Берлин с/у Люксембург</i> , № 44978/98, 15 юли 2003 г.	13
<i>Божич с/у Хърватско</i> , № 22457/02, 29 юни 2006 г.	6
<i>Бок с/у Германия</i> , № 11118/84, 29 март 1989 г., Серия А № 150.....	17
<i>Бурдов с/у Русия (№ 2)</i> , № 33509/04, 15 януари 2009 г.	23
<i>Бутусина с/у Румъния</i> , № 30818/04, 8 февруари 2011 г.	10
<i>Вале с/у Франция</i> , № 22121/93, 26 април 1994 г., Серия А № 289-А.....	17
<i>Ване с/у Франция</i> , № 53946/00, 28 февруари 2005 г.	21
<i>Василев с/у България</i> , № 59913/00, 2 февруари 2006 г.	12, 13, 15
<i>Ваяич с/у Турция</i> , № 18078/02, 20 юни 2006 г.	11
<i>Видас с/у Хърватия</i> , № 40383/04, 3 юли 2008 г.	21
<i>Визингер с/у Австрия</i> , № 11796/85, 30 октомври 1990 г., Серия А № 213.....	16
<i>Вилхо Ескелинен и др. с/у Финландия</i> [ГК], № 63235/00, 19 април 2007 г., Сборник решения 2007-.....	3
<i>Вишелски с/у Полша</i> , № 72161/01, 29 ноември 2005 г.	5
<i>Волта и др. с/у Италия</i> , № 43674/02, 16 март 2010 г.	5
<i>Вътеви с/у България</i> , № 55956/00, 28 септември 2006 г.	14
<i>Въчев с/у България</i> , № 42987/98, 8 юли 2004 г.	12, 15
<i>Г. с/у Италия</i> , № 12787/87, 27 февруари 1992 г., Серия А № 228-F.....	16
<i>Гальоне и др. с/у Италия</i> , № 45867/07 и др., 21 декември 2010 г.	22
<i>Горанова-Караенева с/у България</i> , № 12739/05, 8 март 2011 г.	16
<i>Господинова с/у България</i> , № 38646/04, 10 февруари 2011 г.	3
<i>Де Клерк с/у Белгия</i> , № 34316/02, 25 септември 2007 г.	8, 12
<i>Де Санта с/у Италия</i> , № 25574/94, 2 септември 1997 г., Сборник решения 1997-V.....	6
<i>Дебаш с/у Франция</i> , № 49392/99, 3 декември 2002 г.	11
<i>Деле Каве и Корадо с/у Италия</i> , № 14626/03, 5 юни 2007 г. Сборник решения 2007-VI.....	24
<i>Джагарова и др. с/у България</i> , № 5191/05, 2 септември 2010 г.	25
<i>Джангозов с/у България</i> , 45950/99, № 45950/99, 8 октомври 2004 г.	19
<i>Джели с/у Италия</i> , № 37752/97, 19 октомври 1999 г.	11
<i>Джиджева-Трендафилова с/у България</i> (реш. по допустимост), № 12628/09, 9 октомври 2012 г.	3
<i>Джиролами с/у Италия</i> , № 13324/87, 19 февруари 1991 г., Серия А № 196-E.....	11
<i>Дзаяя с/у Италия</i> , № 24295/94, 26 септември 1996 г., Сборник решения 1996-IV.....	7
<i>Ди Педе с/у Италия</i> , № 15797/89, 26 септември 1996 г., Сборник решения 1996-IV.....	7
<i>Димитров и Хамънов с/у България</i> , № 48059/06 и 2708/09, 10 май 2011 г.	passim
<i>Димитрови с/у България</i> , № 7443/06, 4 декември 2012 г.	17
<i>Додов с/у България</i> , № 59548/00, 17 януари 2008 г.	13, 14
<i>Дубякова с/у Словакия</i> (реш. по допустимост), № 67299/01, 19 октомври 2004 г.	24
<i>Дустали с/у Франция</i> , № 26256/95, 23 април 1998 г., Сборник решения 1998-II.....	16

<i>Езех и Конърс с/у Великобритания</i> [ГК], № 39665/98 и 40086/98, 9 октомври 2003 г., Сборник решения 2003-Х.....	4
<i>Екле с/у Германия</i> , № 8130/78, 15 юли 1982 г., Серия А № 51.....	7
<i>Енгел и др. с/у Холандия</i> , № 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 и 5370/72, 8 юни 1976 г., Серия А № 22.....	4
<i>Ергюл и др. с/у Турция</i> , № 22492/02, 20 октомври 2009 г.	25
<i>Еркнер и Хофауер с/у Австрия</i> , № 9616/81, 23 април 1987 г., Серия А № 117.....	5
<i>Естима Хорхе с/у Португалия</i> , № 24550/94, 21 април 1998 г., Сборник решения 1998-II.....	7
<i>Жидлова с/у Словакия</i> , № 50224/99, 26 септември 2006 г.	24
<i>Жюси с/у Франция</i> , № 42277/98, 8 април 2003 г.	9
<i>Захариева с/у България</i> (реш. по допустимост), № 6194/06, 20 ноември 2012 г.....	6, 17
<i>Иван Христов с/у България</i> , № 32461/02, 20 март 2008 г.....	8
<i>Иванови с/у България</i> , № 14226/04, 7 януари 2010 г.....	10, 25
<i>Илиев с/у България</i> , № 48870/99, 22 декември 2004 г.....	8, 15
<i>Илия Стефанов с/у България</i> , № 65755/01, 22 май 2008 г.	8
<i>Йовчев с/у България</i> , № 41211/98, 2 февруари 2006 г.	7, 15
<i>Йордан Йорданов и др. с/у България</i> , № 23530/02, 2 юли 2009 г.....	15
<i>Йорданова и Тошев с/у България</i> , № 5126/05, 2 октомври 2012 г.	16
<i>Кабакчиеви с/у България</i> , № 8812/07, 6 май 2010 г.....	9, 10
<i>Каич и др. с/у Хърватия</i> , № 22014/04, 17 юли 2008 г.	25
<i>Какамукас и др. с/у Гърция</i> [ГК], № 38311/02, 15 февруари 2008 г.	25
<i>Калашников с/у Русия</i> , № 47095/99, 15 юли 2002 г., Сборник решения 2002-VI.....	17
<i>Калпачка с/у България</i> , № 49163/99, 2 ноември 2006 г.....	7, 8, 15
<i>Камбуров с/у България (№ 2)</i> , № 31001/02, 23 април 2009 г.	4
<i>Камбуров с/у България</i> , № 55350/00, 14 февруари 2008 г.....	7, 13, 23
<i>Капуано с/у Италия</i> , № 9381/81, 25 юни 1987 г., Серия А № 119.....	13
<i>Карака с/у Франция</i> , № 22800/93, 26 август 1994 г., Серия А № 289-B.....	17
<i>Каров с/у България</i> , № 45964/99, 16 ноември 2006 г.	14, 15
<i>Кат Клиш дьо ла Гранж с/у Италия</i> , № 12539/86, 27 октомври 1994 г., Серия А № 293-B. 12	
<i>Кесян с/у Русия</i> , № 36496/02, 19 октомври 2006 г.....	13
<i>Кечев с/у България</i> , № 13364/05, 26 юли 2012 г.....	9
<i>Китов с/у България</i> , § 37104/97, 3 април 2003 г.	15, 22
<i>Клякхин с/у Русия</i> , № 46082/99, 30 ноември 2004 г.	10
<i>Коеме и др. с/у Белгия</i> , № 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 и 33210/96, Сборник решения 2000-VII.....	7, 15
<i>Комингерсол С.А. с/у Португалия</i> [ГК], № 35382/97, 6 април 2000 г., Сборник решения 2000-IV.....	22
<i>Корелк с/у Словения</i> , № 28456/03, 12 май 2009 г.....	7
<i>Кочсис с/у Румъния</i> , № 10395/02, 20 декември 2007 г.....	7
<i>Крепс с/у Полша</i> , № 34097/96, 26 юли 2001 г.	17
<i>Кржак с/у Полша</i> , № 51515/99, 6 април 2004 г.....	17
<i>Крушев с/у България</i> , № 66535/01, 3 юли 2008 г.....	17
<i>Кръстанов с/у България</i> , № 50222/99, 30 септември 2004 г.	14, 17
<i>Куа Поаре с/у Франция</i> , № 40892/98, Сборник решения 2003-Х.....	19
<i>Кузмйерек с/у Полша</i> , № 10675/02, 21 септември 2004 г.....	15
<i>Кърчева и Щърбова с/у България</i> , № 60939/00, 28 септември 2006 г.	13, 15, 17
<i>Кьониг с/у Германия</i> , № 6232/73, 10 март 1980 г., Серия А № 36.....	22
<i>Кюркчян с/у България</i> , № 44626/98, 24 март 2005 г.	6, 13, 14, 19
<i>Лукиянченко с/у Украйна</i> , № 17327/02, 15 май 2008 г.	7
<i>Маауа с/у Франция</i> [ГК], № 39652/98, 5 октомври 2000 г., Сборник решения 2000-Х.....	3
<i>Магура с/у Словакия</i> , № 44068/02, 13 юни 2006 г.	24
<i>Майевски с/у Полша</i> , № 52690/99, 11 октомври 2005 г.....	5
<i>Майски с/у Хърватия</i> , № 33593/03, 1 юни 2006 г.	7
<i>Македонски с/у България</i> , № 36036/04, 20 януари 2011 г.....	8, 15
<i>Маликовски с/у Полша</i> , № 15154/03, 16 октомври 2007 г.	11
<i>Малцан и др. с/у Германия</i> (реш. по допустимост), № 71916/01, 71917/01 и 10260/02, 2 май 2005 г.....	12
<i>Мария Иванова с/у България</i> , № 10905/04, 18 юни 2010 г.	6, 14
<i>Маркин с/у Русия</i> (реш. по допустимост), № 59502/00, 16 септември 2004 г.	9

<i>Мартинс Морейра с/у Португалия</i> , № 11371/85, 26 октомври 1988 г., Серия А № 143.....	7, 17
<i>Маседо с/у Португалия</i> , № 11660/85, Резолюция на Комитета на министрите от 13 февруари 1991 г.....	23
<i>Масленкови с/у България</i> , № 50954/99, 8 ноември 2007 г.....	14
<i>Матиек с/у Полша</i> (реш. по допустимост), № 38184/03, Сборник решения 2006-.....	4
<i>Мерджанов с/у България</i> , № 69316/01, 22 май 2008 г.....	9, 14
<i>Минчева с/у България</i> , № 21558/03, 2 септември 2010 г.....	13, 15, 17
<i>Митев с/у България</i> , № 40063/98, 22 декември 2004 г.....	15
<i>Монедеро Ангора с/у Испания</i> (реш. по допустимост), № 41138/05, 7 октомври 2008 г.....	20
<i>Мяшев с/у България</i> , № 43428/02, 8 април 2009 г.....	8
<i>Начев с/у България</i> , № 27402/05, 21 декември 2010 г.....	23
<i>Недялков с/у България</i> , № 44241/98, 3 ноември 2005 г.....	12, 15, 20, 22
<i>Нибио с/у Италия</i> , № 12854/87, 26 февруари 1992 г., Серия А № 228-А.....	16
<i>Николов и др. с/у България</i> , № 44184/05, 22250/06 и 37182/07, 21 февруари 2012 г.....	14, 16
<i>Николова с/у България (№ 2)</i> , № 40896/98, 30 септември 2004 г.....	7, 8, 12, 14
<i>Огражден АД и др. с/у бивша Югославска Република Македония</i> , № 35630/04, 53442/07 и 42580/09, 29 май 2012 г.....	25
<i>Озтюрк с/у Германия</i> , № 8544/79, 21 февруари 1984 г., Серия А № 73.....	4
<i>Олужич с/у Хърватия</i> , № 22330/05, 5 февруари 2009 г.....	16
<i>Осински с/у Полша</i> , № 13732/03, 16 октомври 2007 г.....	11
<i>Павлюлинец с/у Украйна</i> , № 70767/01, 6 септември 2005 г.....	9
<i>Параскева Тодорова с/у България</i> , № 37193/07, 25 март 2010 г.....	10
<i>Пафитис и др. с/у Гърция</i> , № 20323/92, 26 февруари 1998 г., Сборник решения 1998-I.....	19
<i>Плаханов с/у Полша</i> , № 22279/04, 7 юли 2009 г.....	14
<i>Подбиелски с/у Полша</i> , № 27916/95, 30 октомври 1998 г., Сборник решения 1998-VIII.....	17, 22
<i>Познанска с/у Полша</i> , № 822/05, 16 декември 2008 г.....	4
<i>Попов и Воробьев с/у Русия</i> (реш. по допустимост), № 1606/02, 2 март 2006 г.....	10
<i>Прето и др. с/у Италия</i> , № 7984/77, 8 декември 1983 г., Серия А № 71.....	6
<i>Провиде С.р.л. с/у Италия</i> , № 62155/00, Сборник решения 2007-VIII.....	23
<i>Раза с/у България</i> , № 31465/08, 11 февруари 2010 г.....	3
<i>Рангдел с/у Финландия</i> , № 23172/08, 19 януари 2010 г.....	6
<i>Рангелов и Стефанов с/у България</i> , № 23240/04, 1 април 2010 г.....	8
<i>Рачеви с/у България</i> , № 47877/99, 23 септември 2004 г.....	9, 14, 17
<i>Резет с/у Люксембург</i> , № 73983/01, 13 юли 2004 г.....	18
<i>Рижкова с/у Словакия</i> , № 58174/00, 22 август 2006 г.....	24
<i>Ритер-Куле с/у Германия</i> , № 32338/07, 30 март 2010 г.....	25
<i>Робинс с/у Великобритания</i> , № 22410/93, 23 септември 1997 г., Сборник решения 1997-V.....	6
<i>С.Х.К. с/у България</i> , № 37355/97, 23 октомври 2003 г.....	14
<i>Салези с/у Италия</i> , № 13023/87, 26 февруари 1993 г., Серия А № 257-Е.....	3
<i>Сартори с/у Франция</i> , № 40589/07, 24 септември 2009 г.....	21, 24
<i>Сималдоне с/у Италия</i> , № 14626/03, 31 март 2009 г.....	22
<i>Скордино с/у Италия (№ 1) [ГК]</i> , № 36813/97, 29 март 2006 г., Сборник решения 2006-V.....	passim
<i>Скоробогатова с/у Русия</i> , № 33914/02, 1 декември 2005 г.....	9
<i>Слезевицус с/у Литва</i> , № 55479/00, 13 ноември 2001 г.....	8
<i>Соколов с/у Русия</i> , № 3734/02, 22 септември 2005 г.....	13
<i>Стефанов и Юруков с/у България</i> , № 25382/04, 1 април 2010 г.....	8
<i>Стефанова с/у България</i> , № 58828/00, 11 януари 2007 г.....	22
<i>Тодоров с/у България</i> , № 39832/98, 18 януари 2005 г.....	13, 19
<i>Тошев с/у България</i> , № 56308/00, 10 август 2006 г.....	15, 16, 17
<i>Триджиани с/у Италия</i> , № 13509/88, 19 февруари 1991 г., Серия А № 197-В.....	23
<i>Фаранж СА с/у Франция</i> , № 77575/01, 13 юли 2006 г.....	6
<i>Ферантели и Сантанджелло с/у Италия</i> , № 19874/92, 7 август 1996 г., Сборник решения 1996-III.....	12
<i>Ферацини с/у Италия [ГК]</i> , № 44759/98, 12 юли 2001 г., Сборник решения 2001-VII.....	3
<i>Фикара с/у Италия</i> , № 12176/86, 19 февруари 1991 г., Серия А № 196-А.....	8
<i>Фингер с/у България</i> , № 37346/05, 10 май 2011 г.....	2, 13, 14, 18
<i>Фоти и др. с/у Италия</i> , № 7604/76, 7719/76, 7781/77 и 7913/77, 10 декември 1982 г., Серия А № 56.....	7

<i>Фридландер с/у Франция</i> [ГК], № 30979/96, 27 юни 2000 г., Сборник решения 2000-VII.....	16
<i>Х с/у Франция</i> , № 18020/91, 31 март 1992 г., Серия А № 234-С.....	17
<i>Х с/у Обединеното кралство</i> , № 9580/81, 8 юли 1987 г., Серия А № 120	6, 11, 13, 17
<i>Хаджибакалов с/у България</i> , № 58497/00, 8 юни 2006 г.	12
<i>Хаджикостова с/у България (№ 2)</i> , № 44987/98, 22 юли 2004 г.....	18
<i>Хенрик Козловски с/у Полша</i> , № 17731/03, 9 юни 2009 г.....	5
<i>Хозее с/у Холандия</i> , № 21961/93, 22 май 1998 г., Сборник решения 1998-III.....	11
<i>Христова с/у България</i> , № 60859/00, 7 декември 2006 г.	12
<i>Хумен с/у Полша</i> [ГК], № 26614/95, 15 октомври 1999 г.	6
<i>Чирикоста и Виола с/у Италия</i> , № 19753/92, 4 декември 1995 г., Серия А № 337-А.....	12
<i>Шереметов с/у България</i> , № 16880/02, 22 май 2008 г.	12, 15, 16
<i>Шюрмели с/у Германия</i> , № 75529/01, 8 юни 2006 г., Сборник решения 2006-VII.....	13
<i>Юленс де Шутен и Резабек с/у Белгия</i> , № 3989/07 и 38353/07, 20 септември 2011 г.....	21
<i>Юнион Алиментария Сандерс С.А. с/у Испания</i> , № 11681/85, 7 юли 1989 г., Серия А № 157 15	
<i>Юричич с/у Хърватия</i> , № 58222/09, 26 юли 2011 г.	3
<i>Юсила с/у Финландия</i> [ГК], № 73053/01, 23 ноември 2006 г., Сборник решения 2006-XIV.....	3
<i>Яблонска с/у Полша</i> , № 60225/00, 9 март 2004 г.	17
<i>Яблонски с/у Полша</i> , № 33492/96, 21 декември 2000 г.....	17
<i>Ягело с/у Полша (№ 2)</i> , № 8934/05, 2 декември 2008 г.....	24
<i>Янков и др. с/у България</i> , 4570/05, 23 септември 2010 г.....	8
<i>Янков и Манчев с/у България</i> , № 27207/04 и 15614/05, 22 октомври 2009 г.	8
<i>Ярославцев с/у Русия</i> , № 42138/02, 2 декември 2004 г.....	9

Закони

Закон за административното производство от 1970 г. (отм.)	6
Закон за обществените поръчки	6
Закон за отговорността на държавата и общините за вреди	2, 5, 13
Закон за съдебната власт.....	1, 2, 4, 5
Закон за устройство на територията	6
Търговски закон	6

Кодекси

Гражданскопроцесуален кодекс	13, 18, 19
Гражданскопроцесуален кодекс от 1952 г. (отм.).....	10
Наказателнопроцесуален кодекс	3, 8, 10
Наказателнопроцесуален кодекс от 1974 г. (отм.).....	3

Международни договори

Европейска конвенция за правата на човека (ЕКПЧ)	passim
Протокол № 1 към ЕКПЧ	7, 13, 21